

‘Zoiets doet een vrouw niet’

Kenmerken en subtypen van vrouwelijke zedendelinquenten

Miriam Wijkman, Catrien Bijleveld en Elisa Hoving*

In dit artikel beschrijven wij een aantal kenmerken en achtergronden van volwassen vrouwelijke zedendelinquenten en hun delicten.¹ Het blijkt dat de vrouwen met name kinderen misbruiken, dat zij vaak zelf een problematische achtergrond hebben met vooral relatief veel seksueel misbruik, dat zij relatief vaak stoornissen hebben, en dat zij vaak het zedendelict met een mannelijke mededader plegen. Op grond van een exploratieve clusteranalyse onderscheiden wij vier prototypische dadertypen, die ten dele overeenkomen met typologieën die in de VS gevonden zijn.

Zedendelinquentie wordt algemeen gezien als typisch mannelijke criminaliteit. In onderzoek naar zedendelinquentie worden vrouwelijke daders dan ook vrijwel altijd overgeslagen (Grayston & De Luca, 1999). In Nederland betroffen de studies van Hendriks (2003) en Hendriks en Slotboom (2007) meisjes die zedendelicten plegen. Bijleveld en Hendriks (2006) onderzochten zedendelinquentie bij ouders, waaronder moeders, van jeugdige zedendelinquenten. Ten slotte gaven Korfage en De Hoop (2007) een gevalsbeschrijving van de behandeling van één vrouwelijke zedendelinquent. Verder zijn voor Nederland geen studies naar vrouwelijke zedendelinquenten bekend.

Ook internationaal is het aantal studies naar vrouwelijke zedendaders zeer beperkt, zeker in vergelijking met het aantal studies naar mannelijke en jeugdige zedendaders. Als verklaring daarvoor wordt wel geopperd dat het aantal vrouwelijke zedendaders zeer klein is (Finkelhor, 1984; Johnson & Shrier, 1987). Ten dele zou dit komen doordat vrouwen veel minder zedendelicten plegen dan mannen, en ten dele doordat misbruik vaak verborgen zou blijven in opvoedingspraktijken, zoals wassen en aankleden (Allen, 1991; Bumby & Bumby, 1997; Kaplan & Green, 1995). Ook zouden mannelijke slachtoffers zich schamen over het gebeurde – een echte man overkomt zoiets niet – en mannen zouden ook bevreesd zijn dat hun verhaal niet geloofd zou worden – zoiets doet een vrouw niet. Daardoor zouden mannen niet graag aangifte doen van seksueel misbruik door een vrouwelijke dader (Faller, 1987; Sarrel & Masters, 1982).

Daarnaast wordt verondersteld dat de problematiek en de achtergrond van vrouwelijke daders anders zouden zijn dan die van mannen, waardoor het niet voor

* De auteurs danken Femke Clark en Ivy van der Werf voor hun assistentie bij de dataverzameling.

1 De gegevens van de onderzoeksgroep zijn ons verstrekt door het WODC; voor de volledigheid, juistheid en het gebruik daarvan in dit artikel zijn de auteurs verantwoordelijk.

de hand ligt hen in studies naar mannen mee te nemen. Maar separate studies naar de kleine groep vrouwelijke zedendaders hebben dan nog meer dan studies naar mannen last van het feit dat de groep daders heterogeen is, en dat de vrouwen vanuit zeer verschillende motieven en verschillende problematieken zedendelicten plegen (Vandiver & Walker, 2002). In combinatie maken deze aspecten (kleine groep, andere problematiek, andere subtypen) dat vrouwelijke zedendaders in onderzoek onderbelicht zijn.

Green (1999) meldt dat uit slachtofferenquêtes blijkt dat 14 tot 24 procent van de seksueel misbruikte mannen en 6 tot 14 procent van de seksueel misbruikte vrouwen door een vrouw is misbruikt. Bumby en Bumby (1997) rapporteren nog sterker fluctuerende percentages: tussen 2 en 78 procent, wat zij verklaren uit de zeer verschillende soorten onderzoek die zijn gehanteerd. Voor Nederland meldde Nel Draijer (1988) dat bij 1 procent van de subgroep door verwanten misbruikte vrouwen het misbruik door een vrouw gepleegd was. Vrouwen lijken daarmee inderdaad een klein, maar mogelijk niet verwaarloosbaar deel van de zedendelicten te plegen. Slachtofferonderzoek geeft aanwijzingen, zeker als het misbruik in de familiesfeer had plaatsgevonden, dat kinderen de rol van de moeder daarbij als zeer beschadigend ervaren hebben (Denov, 2004).

Dit artikel gaat over volwassen, vrouwelijke daders van zedendelicten. Allereerst geven wij een overzicht van de literatuur over vrouwelijke zedendelinquenten. Vervolgens beschrijven wij een groep vrouwelijke daders van zedendelicten, hun slachtoffers, en de kenmerken van het zedendelict. Ook onderzoeken wij welke subtypen van vrouwelijke zedendelinquenten wij in onze onderzoeksgroep kunnen onderscheiden, en in hoeverre die overeenkomen met bestaande indelingen. De groep die wij onderzoeken is een complete populatie, een volledige groep bekende vrouwelijke daders van zedendelicten. Wij hebben relatief rijke en gevalideerde informatie over deze daders betrokken, uit het strafdossier en van psychologische rapportages. Onze onderzoeksvragen zijn als volgt:

- Wat zijn de kenmerken van vrouwelijke daders van zedendelicten, hun slachtoffers en het gepleegde zedendelict?
- Welke subtypen van vrouwelijke zedendelinquenten zijn te onderscheiden?

Literatuur

Veel studies naar vrouwelijke zedendelinquenten zijn gebaseerd op (soms zeer kleine) klinische steekproeven. Dat maakt dat allereerst de prevalentie van bepaalde kenmerken sterk kan fluctueren, al naar gelang de aard van de steekproef. Ten tweede moeten daardoor bevindingen over persoonlijkheid en stoornissen met grote voorzichtigheid geïnterpreteerd worden: vrouwen werden in dat soort gevallen al behandeld voor psychologische problemen, waarna in die klinische setting daderschap van seksueel misbruik naar voren kwam.

Daderkenmerken

Vrouwelijke zedendaders zijn gemiddeld tussen de 26 en 32 jaar (Faller, 1995; Vandiver & Walker, 2002; Vandiver & Kercher, 2004). De meeste vrouwelijke daders (85 procent) zijn 'Caucasian' (Amerikaanse term voor 'blank') (Allen, 1991;

Faller, 1995; Vandiver & Kercher, 2004). Faller (1995) rapporteert dat ruim een derde gehuwd is; andere studies rapporteren lagere percentages (Kaplan & Green, 1995; Lewis & Stanley, 2000; Miccio-Fonseca, 2000). Vrijwel alle gehuwde daders (85 procent) zouden als tiener gehuwd zijn om aan het ouderlijk gezin te ontsnappen (McCarthy, 1986). Alcohol- en/of drugsproblematiek beginnend in de vroege adolescentie wordt door diverse auteurs gemeld (Bumby & Bumby, 1997; Faller, 1995; Mathews e.a., 1991).

Het intelligentieniveau wordt wisselend beschreven: sommigen rapporteren een gemiddeld niveau, met een IQ van 95-100 (Bumby & Bumby, 1997; McCarthy, 1986), terwijl anderen juist een beperkt intelligentieniveau en een verleden van langdurig matige schoolprestaties melden (Lewis & Stanley, 2000; Mathews e.a., 1991; Travin e.a., 1990). Ruim 40 procent van de vrouwen is werkloos of heeft een onstabiele werkhistorie (Faller, 1987; Green, 1999); de veelal slecht betaalde banen van deze vrouwen zijn weer een gevolg van ontbrekende of lage opleiding. De overgrote meerderheid van de vrouwelijke zedendaders blijkt een problematische jeugd te hebben gehad met fysieke mishandeling, verwaarlozing, seksueel misbruik en alcoholgebruik door de ouder(s) (Bumby & Bumby, 1997). Vrouwelijke zedendelinquenten komen doorgaans (> 60 procent) uit gebroken en disfunctionele gezinnen; ze zijn sociaal geïsoleerd, hebben weinig tot geen vrienden en hebben het gevoel nergens bij te horen (Mathews e.a., 1991; McCarthy, 1986; Travin e.a., 1990). Verder lijkt ervaring met een negatieve opvoedingsstijl, zoals negatieve interactie tussen de moeder en het kind, veelvuldig bekritisieren van het kind, niet nakomen van beloften en het gevoel krijgen waardeloos te zijn, bij de groep vrouwelijke zedendelinquenten te horen (Allen, 1991).

Depressie en suïcidale gedachten, posttraumatische stressstoornis, angststoornissen, cognitieve stoornissen, maar ook persoonlijkheidsstoornissen worden (veelvuldig) genoemd (Bumby & Bumby, 1997; Faller, 1995; Kaplan & Green, 1995; Mathews e.a., 1991). Psychotische daders zijn in recenter onderzoek een uitzondering (Grayston & De Luca, 1999; Vandiver & Walker, 2002), terwijl psychosen in ouder onderzoek juist als onderscheidend werden gezien (Herman & Hirschman, 1981).

Alle studies rapporteren dat een meerderheid (60-100 procent) van de vrouwelijke daders in hun jeugd zelf slachtoffer is geweest van seksueel misbruik (Green & Kaplan, 1994; Mathews e.a., 1991; McCarty, 1986). Een aanzienlijk deel (54-95 procent) van de vrouwen is ook lichamelijk (niet-seksueel) misbruikt (Allen, 1991; Kaplan & Green 1995; Miccio-Fonseca, 2000). Lewis en Stanley (2000) melden dat 80 procent van de vrouwen daarnaast lichamelijk is misbruikt of daarmee is bedreigd door een mannelijke seksuele partner.

Uit de literatuur rijst zo een beeld op van de vrouwelijke zedendader als een getraumatiseerde vrouw, met relatief vaak psychische en/of psychiatrische stoornissen, die zich in een sociaal isolement bevindt en op school en maatschappelijk matig presteert. De hoge prevalentie van slachtofferschap van seksueel misbruik is daarbij zeer prominent, naast fysiek misbruik en verwaarlozing, soms tot in de volwassenheid.

Slachtoffer- en delictkenmerken

In meer dan driekwart van de gevallen zijn slachtoffer(s) van vrouwelijke zedendaders familieleden of een bekende. Victimisatie van volstrekt onbekenden wordt zelden gerapporteerd. De seksuele handelingen die plaatsvinden tijdens het misbruik variëren van strelen, orale seks tot seksueel binnendringen van het lichaam (Mathews e.a., 1991; Vandiver & Kercher, 2004; Vandiver & Walker, 2002).

De slachtoffers zijn meestal tussen 6 en 12 jaar. Een meerderheid van de daders misbruikt een vrouwelijk slachtoffer; de verhouding is ongeveer 60-40 (Faller, 1995; Vandiver & Kercher, 2004; Vandiver & Walker, 2000). Alleen Allen (1991) en Lewis en Stanley (2000) rapporteren meer mannelijke slachtoffers. De meeste daders zijn heteroseksueel, het daarmee in strijd lijkende hoge percentage vrouwelijke slachtoffers wordt verondersteld voor een deel samen te hangen met het feit dat veel vrouwen het delict samenplegen met een man (Vandiver & Kercher, 2004). Het percentage vrouwelijke daders dat meer dan één slachtoffer maakt varieert per onderzoek (15-50 procent) (Faller, 1987; Faller, 1995; Vandiver & Walker, 2004).

Opvallend veel vrouwelijke daders plegen het delict samen met een andere dader, meestal een man, vaak hun partner. Doordat deze vrouwen het misbruik vaak samenplegen met hun man bij hun eigen kinderen lijkt het misbruik vaak plaats te vinden in verzorgingssituaties. Diverse auteurs hebben subgroepen onderscheiden naar de aard van het samenplegen (Faller, 1987; Groth, 1982; Vandiver 2006). Die subgroepen zijn dan de soloplegers (die het seksueel misbruik zelfstandig uitvoeren), medeplegers (die zelf seksuele handelingen verrichten, maar samen met een ander) en medeplichtige daders (die gelegenheid verschaffen of tot het seksueel misbruik overgaan onder druk van een andere dader, meestal de partner). Medeplechtige daders zouden tussen 33 (Faller, 1987) en 70 procent (Rosencrans, 1997) van de totale groep uitmaken.

Typologieën

Diverse auteurs hebben subtypen onderscheiden binnen de groep vrouwelijke zedendaders (Sarrel & Masters, 1982; Matravers, 2002; Mathews e.a., 1991; Vandiver & Kercher, 2004; Sandler & Freeman, 2007). Naar de typologie van Mathews e.a. (1991) wordt in de literatuur het meest verwezen, omdat deze het meeste inzicht geeft in de aard van de delicten en de motivatie van de daders. De auteurs gebruikten een kleine steekproef (N=16) waarover zij echter rijke informatie hadden, en clusterden op kwalitatieve wijze. Vandiver en Kercher (2004) gebruikten een beduidend grotere steekproef, maar met veel beperktere informatie. Sandler en Freeman (2007) gebruikten ook een grote steekproef, maar hadden nog beperktere informatie, vrijwel uitsluitend over de criminele carrière. De laatste twee studies gebruikten statistische clustermethoden. Deze drie studies produceerden deels overlappende, deels afwijkende subtypen vrouwelijke zedendaders.

Mathews e.a. (1991) onderscheidde op basis van hun kwalitatieve analyse drie typen vrouwelijke zedendelinquenten (in volgorde van omvang van de groepen):

- *teacher-lover* type: een vrouw die een adolescent misbruikt, maar het misbruik ontkent, en zelf van mening is dat zij een liefdesrelatie heeft met het slachtoffer;
- *intergenerationally predisposed* type: een vrouw met een zeer belaste voorgeschiedenis van fysiek en/of seksueel misbruik, die zelfstandig haar eigen of een haar bekend kind misbruikt;
- *male-coerced* type: een afhankelijke vrouw, zelf seksueel misbruikt, die (gedwongen) participeert in het misbruik van een kind of kinderen, geïnitieerd door haar man of vriend.

Vandiver en Kercher (2004) presenteerden een uitgebreidere typologie waarin zes typen werden onderscheiden (wederom in volgorde van omvang van de groepen):

- *heterosexual nurturer*: een vrouw die een mannelijke (jonge) adolescent misbruikt, maar het misbruik ontkent, deze categorie lijkt sterk op het 'teacher-lover' type van Mathews e.a.;
- *noncriminal homosexual offender*: een vrouw die jonge vrouwelijke slachtoffers misbruikt, vaak zonder voorgeschiedenis van delinquentie of recidive. Mogelijk betreft het hier vrouwen die samen met hun man hun dochter 'mee-misbruiken'.
- *female sexual predator*: een vrouw van bijna 30 die meestal een mannelijk slachtoffer misbruikt met een gemiddelde leeftijd van 11 jaar, ook hier kan het om moeders gaan;
- *young adult child exploiter*: een jonge vrouw die jonge kinderen (jongens en meisjes) aanrandt;
- *homosexual criminal*: een oudere vrouw met een grote kans op recidive naar enig delict, die jonge kinderen en adolescente vrouwen dwingt tot seksuele handelingen en soms tot prostitutie, en mogelijk deels uit is op economisch gewin;
- *aggressive homosexual offender*: vergelijkbaar met de homosexual criminal, behalve dat de slachtoffers voornamelijk volwassen vrouwen zijn.

Vandiver en Kercher (2004) baseerden zich voornamelijk op informatie over de aard van het zedendelict, de sekse en leeftijd van het slachtoffer, de leeftijd en criminele carrière van de dader. Zij hadden geen informatie over mededaders en de relatie tot het slachtoffer. Het is dus mogelijk dat hun subtypen 'homosexual criminal', 'female sexual predator' en 'noncriminal homosexual offender' ook moeders bevatten die met hun partner hun kind misbruiken, en daarmee varianten van het type 'male-coerced' van Mathews e.a. (1991).

Sandler en Freeman (2007) konden de typologie van Vandiver en Kercher slechts ten dele reproduceren. Naast de heterosexual nurturer (die zij de 'criminally-limited hebephile' noemen, iemand die op jonge, seksueel rijpe personen valt) en de young adult child exploiter identificeerden zij vier overige subtypes, die echter voornamelijk op criminele carrièrekenmerken verschilden van de door Vandiver en Kercher gevonden subtypen, en die wij hier voor het overige niet nader zullen beschouwen.

Methodie

Steekproef

Voor dit artikel zijn gegevens verzameld over alle 672 bij het Nederlandse Openbaar Ministerie in *OMdata* tussen 1994 en 2005 ingeschreven strafzaken met volwassen vrouwelijke verdachten van een zedendelict. Wij hebben dus geen steekproef onderzocht maar de volledige populatie in Nederland ter vervolging ingeschreven vrouwelijke zedendelinquenten. Van deze 672 ingeschreven strafzaken konden er 598 worden gekoppeld aan een justitieel uittreksel. Tien procent was vrijgesproken en 33 procent geseponeerd om technische redenen. Dit resulteerde in 337 vrouwelijke zedendaders. Uit deze strafzaken identificeerden wij 128 unieke volwassen vrouwelijke personen die waren ingeschreven voor tenminste één hands-on zedendelict. Van deze 128 vrouwen hebben wij de strafdossiers opgevraagd en geanalyseerd; 17 dossiers bleken onvindbaar of reeds vernietigd, zodat wij uiteindelijk van 111 vrouwen volledige informatie konden gebruiken.

Variabelen en meetinstrumenten

Uit de strafdossiers zijn dader- en delictgerelateerde variabelen gescoord met behulp van het score-instrument zedendelinquenten dat eerder is ontwikkeld door Hendriks (2006), aangevuld met een aantal variabelen die speciaal van belang zijn voor vrouwelijke zedendaders, zoals de relatie met een eventuele mededader en de kenmerken van die mededader. De dadergerelateerde kenmerken zijn persoon(lijkheid)skenmerken zoals intelligentie, opleiding, neuroticisme, zelfbeeld, beïnvloedbaarheid en psychopathologie, en gezinskenmerken zoals burgerlijke staat, meegemaakte scheidingen, huidige gezinsamenstelling, geweld tussen de ouders, en eigen slachtofferschap van seksueel misbruik, verwaarlozing en mishandeling. Delictkenmerken zijn onder meer het aantal mededaders, de aard van de seksuele handelingen, het gebruik van geweld tijdens het delict, de wijze van bekendwording van het delict, de relatie tussen dader en slachtoffer, het aantal slachtoffers, de leeftijd en de sekse van het slachtoffer.

De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid is gecontroleerd door de eerste vijf strafdossiers door twee verschillende beoordelaars te laten scoren. Dit leverde op vrijwel alle variabelen een 100 procent overeenstemming op. Variabelen die geen complete overeenstemming opleverden, hadden betrekking op diagnoses van stoornissen en meer technische aspecten van de afdoening van de zaak. Deze variabelen zijn vervolgens gescoord in overleg tussen de onderzoekers die de strafdossiers beoordeelden. Criminele carrièregegevens zijn uit de justitiële documentatie betrokken. Voor de gegevensverzameling is toestemming verkregen van het Parket Generaal en het Ministerie van Justitie.

Van alle uitgangsdelicten is een korte gevalsbeschrijving gemaakt; wij geven een aantal van deze beschrijvingen, die door ons op pertinente kenmerken doelbewust zijn gewijzigd om de privacy van de onderzochte personen te waarborgen.

Analysemethode

Voor de beschrijving van de kenmerken van de daders, de slachtoffers en de delicten uit de strafdossiers en de justitiële documentatie maakten wij gebruik van eenvoudige frequentietellingen. Voor lang niet alle respondenten troffen wij een persoonlijkheidsonderzoek of persoon(lijkheid)sinformatie aan in het straf-dossier. Dat betekent dat niet alle variabelen bij alle vrouwen gescoord konden worden. Zo was over neuroticisme, extraversie en spanningsbehoefte dermate beperkt informatie beschikbaar, dat deze kenmerken helemaal niet in de analyse betrokken zijn. Waar niet voor de gehele of een substantieel deel van de groep van 111 vrouwelijke zedendaders gegevens beschikbaar zijn, zullen wij aangeven hoe groot de N was op basis waarvan een uitspraak over de gehele groep vrouwen wordt gedaan (bijvoorbeeld 'Het intelligentieniveau was gemiddeld laag (N=48)'). Als het gaat om specifieke stoornissen die in een persoonlijkheidsonderzoek vastgesteld kunnen worden, rapporteren wij slechts bij hoeveel vrouwen dat het geval was (bijvoorbeeld 'Bij 13 vrouwen was de diagnose borderline gesteld').

Om typologieën te onderzoeken, maakten wij gebruik van een exploratieve, op een clusteranalyse lijkende techniek. Wij gebruikten daarvoor het programma HOMALS in SPSS. HOMALS zoekt naar verbanden tussen respondenten en hun kenmerken. Daarbij worden zowel respondenten als kenmerken in een oplossing geplaatst, meestal een tweedimensionaal vlak.

Respondenten en kenmerken (de variabelencategorieën waarin zij gescoord zijn) dienen zo geplaatst te worden dat personen terechtkomen in de buurt van de kenmerken die bij hen horen. Dat betekent dat als twee of meer personen dezelfde kenmerken hebben, zij bij elkaar in de buurt, en in de buurt van hun kenmerken geplaatst dienen te worden. Deze personen vormen dan een 'homogene groep' en zij delen een 'profiel' van kenmerken.

Vanzelfsprekend lukt het niet altijd iedereen perfect in de buurt van haar kenmerken te plaatsen, sommige personen zullen op bepaalde aspecten op elkaar lijken, maar weer verschillen op andere. Kenmerken die niet nadrukkelijk bij een groep personen horen, worden dan meer centraal in de oplossing geplaatst. Kenmerken die gedeeld worden door groepen personen, liggen tussen die groepen in. De techniek zal dus altijd een compromisoplossing produceren. Een fitmaat (tussen nul en het aantal dimensies van de oplossing) geeft aan hoe goed dat gelukt is.

HOMALS is een nadrukkelijk exploratieve techniek: de oplossing geeft geen harde clusterindeling, noch geeft de oplossing objectieve statistische criteria voor model fit. Inhoudelijke overwegingen spelen een belangrijke rol bij de keuze voor een oplossing. Interpretatie geschiedt door inspectie van de oplossingsstructuur. Voor meer over HOMALS zie Bijleveld en Meijer (2000) en Gifi (1990).

In de analyse hebben wij tien variabelen meegenomen, die belangrijke kenmerken zijn om typologieën te identificeren, omdat zij informatie geven over de aard of achtergrond van het delict en/of de dader. 'Leeftijd dader ten tijde van het delict' is gecodeerd in leeftijdsintervallen. Bij het slachtoffer is de leeftijd in iets andere intervallen dan bij de daders gecodeerd, samenhangend met strafbaarheidsgrenzen

in de diverse zedenartikelen (w.o. 12 jaar en 16 jaar). Tabel 2 bevat een overzicht.² In de tekst zullen wij tevens een aantal kwalitatieve gevalsbeschrijvingen opnemen, die illustratief zijn voor de subtypen die wij in de clusteranalyse herkennen. Deze gevalsbeschrijvingen zijn behalve geanonimiseerd ook doelbewust veranderd om herkenbaarheid te voorkomen.

Resultaten

Daderkenmerken: persoonlijkheid, (sociale) omgeving en gezinsfactoren

De 111 vrouwelijke zedendaders waren gemiddeld 34 jaar oud ten tijde van het plegen van het zedendelict op grond waarvan zij in ons onderzoek terecht kwamen. Verreweg de meeste daders waren etnisch Nederlands (87 procent); de overige 13 procent had een andere etniciteit en kwam onder meer uit Suriname, de Nederlandse Antillen of had een gemengde etniciteit. Het intelligentieniveau van het merendeel (70 procent, N=64) van de vrouwen lag op zwakbegaafd of benedengemiddeld niveau; de meest voorkomende opleidingsniveaus waren basisschool en speciaal onderwijs. Een derde van de vrouwen was afkomstig uit een volledig gezin, 17 procent had gescheiden ouders en twee vrouwen waren geadopteerd (N=72). Door bijna een derde van alle vrouwen werd gerapporteerd dat ze pedagogisch en/of emotioneel waren verwaarloosd en 16 procent gaf aan lichamelijk en/of geestelijk te zijn mishandeld. Bijna een derde van alle vrouwen (30 procent) was seksueel misbruikt; bij twee derde (20 procent van alle vrouwen) had het seksuele misbruik plaatsgevonden in het gezin/de familie. De gemiddelde leeftijd waarop het seksueel misbruik bij de vrouwen begon, was zeven jaar en de gemiddelde duur van het misbruik was bijna negen jaar. In totaal veertien vrouwen rapporteerden (ernstige) psychopathologie bij hun ouders, terwijl eveneens veertien vrouwen ernstig geweld tussen hun ouders onderling rapporteerden.

Bijna een derde van de vrouwen was ten tijde van het uitgangsdelict gehuwd (29 procent), 40 procent was ongehuwd, maar had wel een relatie of woonde samen, en 16 procent was gescheiden. Twee derde van de vrouwen had één of meer kinderen. Een kwart van de vrouwen rapporteerde dat zij een mishandelende partner heeft gehad, een derde rapporteerde een gewelddadige huidige partner; enkele vrouwen meldden dat zij gedwongen waren tot seks met anderen of waren verkracht door hun partner.

Van 80 procent (N=24) van de vrouwen werd gerapporteerd dat zij hoog impulsief waren. De gewetensontwikkeling was bij 74 procent zeer gebrekkig tot lacunair (N=38). Over het algemeen hadden de vrouwen een negatief tot zeer negatief zelfbeeld (N=25) en werden zij als aanzienlijk tot sterk beïnvloedbaar beoordeeld (N=27).

2 In HOMALS is het ook mogelijk om variabelen 'passief' te betrekken in de oplossing. Men berekent dan achteraf de gemiddelde positie van alle respondenten in de diverse categorieën van de passieve variabele. De passieve variabele bepaalt dus niet de oplossing mee, maar wij kunnen wel achteraf kijken waar de categorieën van deze passieve variabele zich gemiddeld in de oplossing bevinden. Gezien het in statistische zin kleine aantal respondenten hebben wij de clusteranalyse op basis van een beperkt aantal kenmerken uitgevoerd, en voor een aantal andere kenmerken telkens passief nagelopen in hoeverre die samengaan met bepaalde subtypen.

Op basis van onder meer de rapportage pro Justitia en reclasseringsrapporten werd bij 44 vrouwen een klinisch syndroom gerapporteerd: bij 14 procent van deze vrouwen werd depressie (met suïcidale gedachten) gerapporteerd, en bij nog eens 16 procent alleen een depressie (zonder suïcidale gedachten), en bij twee vrouwen alleen suïcidale gedachten. Een seksuele stoornis was bij drie vrouwen vastgesteld. Andere gerapporteerde syndromen waren zwakbegaafdheid, dissociatieve stoornis, stemmings- en angststoornissen en posttraumatische stressstoornis. Bij 47 vrouwen werd een persoonlijkheidsstoornis vastgesteld; bij zes vrouwen betrof dit een borderline stoornis, bij zes een afhankelijke stoornis en bij 26 vrouwen een persoonlijkheidsstoornis 'Niet Anders Omschreven' met afhankelijke en/of borderline en/of antisociale trekken. Overigens was er bij 26 vrouwen sprake van comorbiditeit, bij hen was zowel een klinisch syndroom als een persoonlijkheidsstoornis gediagnosticeerd.

Iets meer dan één op de acht vrouwen gaf aan drugs te gebruiken en/of te hebben gebruikt (4 procent soft-, 5 procent harddrugs en 5 procent beide). Werkzaamheden in de prostitutie werden gemeld door 14 procent van de vrouwen; vijf vrouwen begonnen hiermee, al dan niet gedwongen, toen zij nog minderjarig waren. Gemiddeld waren zij vijf jaar in de prostitutie werkzaam.

Een derde van de vrouwen rapporteerde zelf dat ze voor het uitgangsdeldict een of meerdere andere delicten had gepleegd, waaronder diefstal, geweldsdelicten, uitkeringsfraude en zedendelicten (drie vrouwen).

Samenvattend concluderen wij dat de hier onderzochte groep vrouwelijke zedendelinquenten zich aftekent als een laagbegaafde groep, met een relatief hoge prevalentie van persoonlijkheids- of psychiatrische stoornissen, veel verwaarlozing, mishandeling en (vooral seksueel) misbruik. Bij slechts een kwart van de vrouwen werden geen problemen gerapporteerd op het gebied van klinische stoornissen, persoonlijkheidsstoornissen, drugsgebruik, gewelddadige partner nu of in het verleden, mishandeling, misbruik, verwaarlozing of prostitutie.

Slachtoffer- en delictkenmerken

De juridische kwalificatie van de delicten, zoals gerapporteerd in *OMdata* is weergegeven in tabel 1. Als een vrouw onder meerdere artikelnummers was ingeschreven, rapporteren wij het delict met de hoogste strafdreiging.

Tabel 1: Delictkenmerken

Soort delict	N	percentage
242 (verkrachting)	25	22,5 %
243 (gemeenschap met wilsonbekwame)	3	2,7 %
244 (gemeenschap met persoon <12 jr)	15	13,5 %
245 (gemeenschap met persoon tussen de 12 en 16 jaar)	10	9,0 %
246 (aanranding)	9	8,1 %
247 (ontucht met wilsonbekwame)	28	25,3 %
249 (ontucht met misbruik van gezag)	21	18,9 %
Totaal	111	100 %

Bijna de helft (48 procent) van de vrouwen bleek deelnemer aan het misbruik: zij pleegde het actief samen, vaak met een mannelijke mededader. In bijna de helft van de gevallen was de man/partner de mededader. Van de groep mannelijke mededaders had een derde eerder delicten gepleegd. Een derde van de vrouwen was zelfstandig dader. Bijna een op de zes vrouwen was medeplichtig aan het misbruik. Hieronder vallen situaties waar de vrouw niet ingrijpt bij het misbruik door een andere dader, doorgaans van hun eigen kind.

De mediane leeftijd van de slachtoffers was 13 jaar. De vrouwen maakten gemiddeld 1,2 slachtoffers; 79 procent van de vrouwen maakte één slachtoffer, 20 procent twee tot vijf slachtoffers, één vrouw had negen slachtoffers gemaakt. Zestig procent van de vrouwen misbruikte een meisje/vrouw, 31 procent misbruikte een jongen en 9 procent maakte zowel een mannelijk als een vrouwelijk slachtoffer. Het hoge percentage vrouwelijke slachtoffers kan niet verklaard worden uit het feit dat veel vrouwen het delict samenpleegden met een man: ook in negen van de tien situaties waar alleen mannelijke slachtoffers werden gemaakt was er een mannelijke mededader. Een derde van de vrouwen misbruikte haar eigen kind, 46 procent een kennis, 12 procent een familielid anders dan een eigen kind en 9 procent een onbekende. Door een kwart van de vrouwen werd bij het plegen van het delict (ernstig) fysiek geweld en/of verbaal geweld gebruikt, zoals uitschelden, slaan of de keel dichtknijpen.

Het merendeel van de delicten was ter kennis van de politie gekomen door aangifte van het slachtoffer zelf (33 procent) of door aangifte van een familielid/verzorger van het slachtoffer (38 procent). De overige manieren waarop het misbruik bekend wordt, zijn aangifte door een kennis van het slachtoffer, door een mededader, door een hulpverlenersinstantie, of heterdaad.

Samenvattend concluderen we dat vrouwelijke zedendelinquenten relatief vaak jonge, vrouwelijke slachtoffers maken. Het slachtoffer is in 91 procent van de gevallen een bekende van de dader. Het misbruik wordt relatief vaak samengepleegd met een mannelijke mededader.

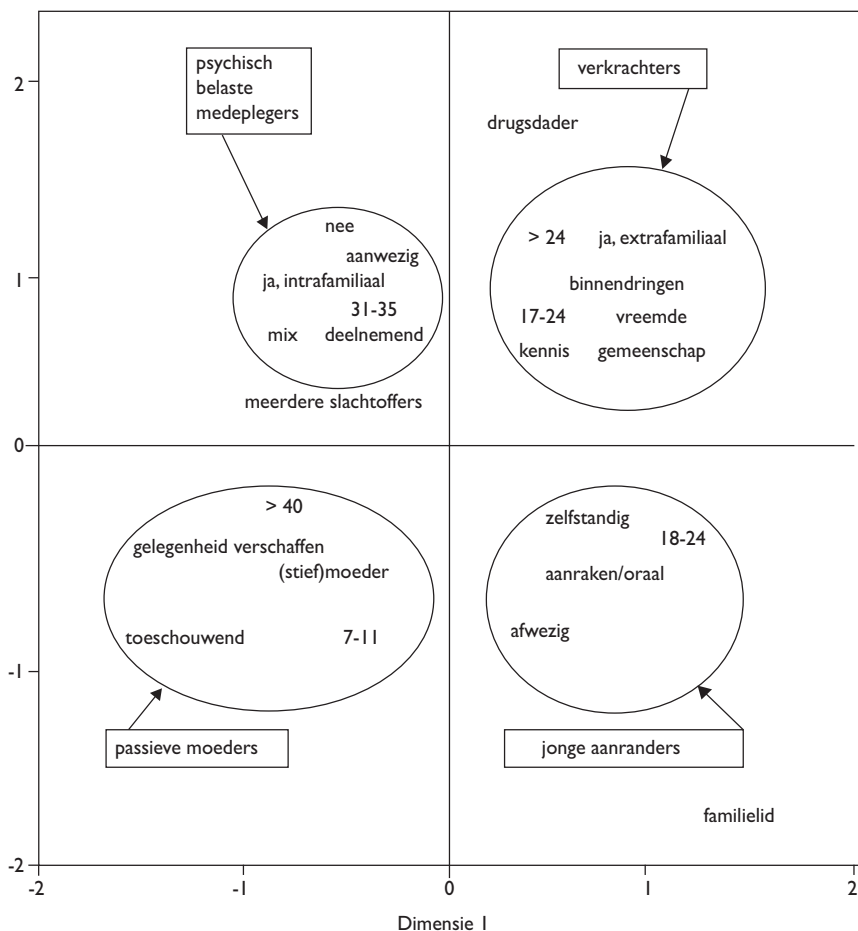
Typologieën

Tabel 2 geeft een overzicht van de variabelen die gebruikt zijn in de exploratieve clusteranalyse, en hun categorieën.

Tabel 2: Variabelen en categorieën clusteranalyse

Leeftijd ten tijde van het delict: 18-24; 25-30; 31-35; 36-40; ≥41	Leeftijd jongste slachtoffer 0-6; 7-11; 12-16; 17-24; ≥25
Persoonlijkheidsstoornis: aan-; afwezig	Sekse slachtoffer(s): man; vrouw; beide
Drugsgebruiker: ja; nee	Meerdere slachtoffers gemaakt: nee; ja
Eigen slachtofferschap seksueel misbruik: Intra-; extrafamiliaal; niet	Relatie tot slachtoffer: (stief-)moeder; familielid; kennis; vreemde; mix
Aard van de seksuele handelingen: gemeenschap binnendringen niet genitaal aanraken/oraal toeschouwend gelegenheid verschaffen	Soort daderschap: zelfstandig deelnemend medeplichtig

Kenmerken van de vrouwen en hun delicten in de HOMALS-oplossing

Wij kozen voor een oplossing in twee dimensies. De analyse produceerde een oplossing met een fit van 0,48. Dit is een matige fit en geeft aan dat er relatief veel overlap is tussen de profielen van de subtypen vrouwelijke zedendaders. De posities van de respondenten waren goed verdeeld in de oplossingsruimte en de oplossing bleek voor het overige goed te interpreteren, zodat wij met deze structuur verder hebben gewerkt.

In de oplossing identificeren wij vier subgroepen daders, achtereenvolgens de 'jonge aanranders' (rechtsonder in de figuur), de 'verkrachters' (rechtsboven), de 'psychisch belaste medeplegers' (linksboven), en de 'passieve moeders' (linksonder). De labels die wij hebben gegeven gaan vooral over de dader. Om ze verder makkelijker te kunnen vergelijken met de buitenlandse typologieën, hebben we onze typen een naam gegeven die enigszins overeenkomt. Met behulp van cirkels is aangegeven waar deze subgroepen zich ongeveer bevinden. Het is niet verwonderlijk, gezien de betrekkelijk lage fit, dat personen niet scherp in separate groepen ingedeeld werden, er waren veel vrouwen die zich als het ware tussen profie-

len in bevonden. In die zin moet de indeling in subtypen als een beschrijving van *prototypen* worden gezien, die in de praktijk geleidelijk in elkaar overgaan: er zijn dus relatief veel vrouwen met kenmerken van diverse prototypen. Zo ook werden enkele kenmerken centraal geplaatst, die niet onderscheidend waren voor bepaalde subtypen. In de figuur zijn centraal geplaatste kenmerken voor de leesbaarheid niet aangegeven. Gezien het exploratieve karakter van de techniek, en gezien de graduele overgangen tussen de groepen daders, kunnen wij geen indicatie geven van de omvang van de groepen.

Als we de figuur proberen te interpreteren, zien we het volgende. Het eerste prototype, de ‘jonge aanranders’ rechtsonder in de figuur, wordt gekenmerkt door jonge (18-24 jaar) en zelfstandig opererende vrouwen, zonder persoonlijkheidsstoornissen, die ontuchtige handelingen plegen in de sfeer van betasting en/of orale seks. Het misbruik vindt vaak plaats tijdens oppassituaties. Het gaat vaak om een mannelijk slachtoffer dat een familielid is van de dader. De dader maakt gebruik van fysiek geweld. Dit type vrouwen lijkt sterk op de ‘young adult child exploiters’ uit de typologie van Vandiver en Kercher (2004).

M., een 23-jarige vrouw van Surinaamse afkomst, is bij haar tante in Nederland komen wonen en heeft diverse malen ontuchtige handelingen gepleegd bij haar neefjes. Dit gebeurde als M. op de kinderen van haar tante moest passen. Ze wilde, zoals zij verklaart, haar neefje leren wat hij met een meisje moest doen op het gebied van seks. Deze ‘sekseducatie’ bestond onder meer uit het knijpen in en zuigen aan de penis van haar neefje en het wrijven van haar vagina over het onblote lichaam van haar neefje. Telkens als deze ‘sekseducatie’ plaatsvond, sloot M. haar andere neefje (het halfbroertje van het slachtoffer) op in een schuurtje. Als het neefje van M. tegensputterde, maakte zij gebruik van fysiek geweld. Het misbruik is gestopt nadat het jongste neefje over het opsluiten was gaan spreken.

Het tweede prototype, ‘de verkrachters’, valt op door de ernst van het delict. Het gaat hier om delicten als gemeenschap en binnendringen, bij doorgaans wat oudere slachtoffers. Er is geen duidelijke voorkeur van de dader voor een mannelijk of vrouwelijk slachtoffer. Dikwijls werden niet-familieleden misbruikt. De daders zelf zijn in hun jeugd extrafamiliaal seksueel misbruikt. Dit type lijkt ten dele op het subtype ‘female sexual predator’ van Vandiver en Kercher (2004), en ten dele op de ‘intergenerationally predisposed molester’ van Mathews e.a. (1991).

A., een 26-jarige vrouw, liep met haar boodschappen terug naar haar flat. Voor haar flat waren twee – haar onbekende – jongens aan het spelen (11 en 15 jaar), zij vroeg hen haar te helpen de zware boodschappen naar binnen te dragen. In haar huis, waar nog meer kinderen aanwezig waren (nichtjes en neefjes van A.), greep zij de elfjarige jongen bij zijn penis. Vervolgens nam A. beide jongens mee naar een kamer alwaar zij zich ontkleedde, haar borsten en vagina toonde, en zich weer aankleedde. Daarna nam zij de oudste jongen mee naar een andere kamer, waar zij de jongen en zichzelf opsloot in een kast, zijn penis beetpakte, ermee speelde en in haar vagina deed inbrengen en houden. Na de gemeenschap zijn beide jongens snel vertrokken. Na dit incident hebben A. en de vijftienjarige jongen nog een paar keer seks gehad.

De derde groep, 'de psychisch belaste medeplegers', wordt primair gekenmerkt door de aanwezigheid van psychologische en/of psychiatrische stoornissen. Het gaat om een groep vrouwen van gemiddeld tussen de 30 en 35, die het delict actief samen met één of meer anderen plegen en in hun jeugd óf intrafamiliaal zijn misbruikt óf niet zijn misbruikt. De relatie tot hun slachtoffers is van wisselende aard; de vrouwen misbruiken vaak hun eigen kinderen, maar het kan ook een neefje of een buurmeisje zijn. Het misbruik zelf is ook verschillend: het kan ontuchtige handelingen betreffen, maar ook gemeenschap en penetratie. De daders hebben geen voorkeur voor een mannelijk of een vrouwelijk slachtoffer. Dit derde prototype lijkt het meeste op de 'predisposed molester' van Mathews e.a. (1991), hoewel er ook forse verschillen zijn: de daders in dit prototype zijn lang niet allemaal seksueel misbruikt en misbruiken zelf niet allemaal hun eigen kind.

S., een 42-jarige Zuid-Europese vrouw, heeft zich samen met haar man en de burenschuldigen meerdere malen schuldig gemaakt aan vergaand seksueel misbruik van haar eigen kinderen en kinderen uit de buurt (leeftijden tussen de 5 en 13 jaar). M. is een onzelfstandige, zwak tot matig begaafde vrouw, bij wie sprake is van een parafilie (pedofilie van het niet exclusieve type) en een persoonlijkheidsstoornis NAO met afhankelijke en ontwijkende trekken. Ze lokte de kinderen uit de buurt, het betreft zowel jongens als meisjes, naar haar huis met snoep. S. en haar man hadden onder meer seks in aanwezigheid van de buurtkinderen, de kinderen werden betast en moesten S. vingeren. De buurtkinderen werden ook uitgelokt tot het hebben van seks met S.'s 12-jarige stiefzoon. S. is ook opzettelijk behulpzaam geweest bij het misbruiken van haar eigen 6-jarige dochter. S. is overigens vroeger zelf niet seksueel misbruikt.

De vrouwen in de vierde en laatste groep, 'de passieve moeders', zitten doorgaans in de hoogste leeftijdscategorie (>41 jaar). De vrouwen kijken toe bij het misbruiken van het kind of verschaffen gelegenheid tot het misbruik; ze spelen zelf dus volgens hun verklaringen geen actieve rol bij het misbruik. Het misbruik betreft hun eigen kinderen of stiefkinderen die tamelijk jong zijn (7-11 jaar). Deze groep daders is daarmee medeverantwoordelijk voor misbruik van kinderen van beide seksen. Deze groep lijkt het meest op het 'male-coerced' type van Mathews e.a. (1991).

C., een 46-jarige vrouw, opgegroeid in een actief geloofsbelijdend gezin waar seksuele voorlichting nooit heeft plaatsgevonden, heeft haar tweede man haar twee kinderen stelselmatig laten misbruiken. C. heeft een neiging tot afhankelijkheid en conflictvermijding. Alhoewel C. geen gestoorde seksuele ontwikkeling heeft, geeft zij te kennen dat haar tweede man voor een openbaring op seksgebied heeft gezorgd. Haar man heeft seksuele handelingen verricht bij haar dochter van 8 jaar en zoon van 11 jaar onder het mom van seksuele voorlichting. De activiteiten bestonden onder meer uit het gezamenlijk bekijken van pornofilms en zichzelf bevredigen, het betasten en bevredigen van de beide kinderen door de man, aftrekken van de zoon door de man en het aftrekken van de man door de dochter. Dit alles gebeurde in het bijzijn van en met goedvinden van C.

Tabel 3: Overzicht van typologieën

Type	Mathews e.a (1991) N=16	Vandiver & Kercher (2004) N=491	Sandler & Freeman (2007) N=390	Dit onderzoek N=111
Puber-slacht-offers, vaak jongens	Teacher-lover	Heterosexual nurturer	Criminally-limited hebephile Older non-habitual offender, Criminally-prone hebephile	-
Psychisch belaste dader	Predisposed molester	-	-	Psychisch belaste medepleger
Medeplegen (onder dwang) of medeplichtig	Male-coerced molester	-	-	Passieve moeder
Noncriminal homosexual offender	-	Noncriminal homosexual offender	-	-
Young adult child exploiter	-	Young adult child exploiter	Young adult child molesters, High-risk chronic offender, Homosexual child molesters	Jonge aanrander
Female sexual predator	-	Female sexual predator	-	Verkrachter
Homosexual criminal	-	Homosexual criminal	-	-
Aggressive homosexual offender	-	Aggressive homosexual offender	-	-

In tabel 3 maken wij een vergelijking van de in de literatuur gerapporteerde subtypen vrouwelijke zedendelinquenten en de prototypen die wij hier beschreven hebben. Er zijn overeenkomsten en verschillen. Om te beginnen hebben wij het teacher-lover type niet teruggevonden. Dit is niet verwonderlijk aangezien wij in Nederland geen ‘statutory rape’ kennen, waar veel van deze gevallen in de VS onder gepast zullen hebben. Wij vinden de male-coerced molester en (ten dele) de predisposed molester van Mathews e.a. terug. Ons prototype ‘verkrachter’ lijkt het meest op de sexual predator van Vandiver en Kercher. Onze ‘jonge aanrander’ lijken het meest op de young adult child exploiter. De andere subtypen van Vandiver en Kercher vinden wij niet terug, hetgeen niet zo verwonderlijk is aangezien deze subtypen met name onderscheidend zijn op de eerdere criminele carrière, en mogelijk ten dele vallen onder onze groep passieve moeders.

Conclusie en discussie: kleine, zeer heterogene groep daders

In dit onderzoek hebben wij de volledige populatie bij justitie bekende vrouwelijke hands-on zedendelinquenten in Nederland onderzocht. Wij hebben materiaal verzameld over dader-, slachtoffer- en delictkenmerken. Ook internationaal gezien is voor een relatief grote groep relatief rijke informatie verzameld.

De groep bekende vrouwelijke zedendaders blijkt relatief zwaar belast in termen van voorgeschiedenis en psychosociale problematiek. Veel vrouwen maken jonge slachtoffers. In vergelijking met wat bekend is over mannelijke daders (Daalder & Essers, 2003) lijken de vrouwelijke daders het delict relatief vaak te plegen in een samenwerkingsverband, en dan met name met een (of de) mannelijke partner. De groep medeplichtigen lijkt kleiner dan in buitenlands onderzoek is gerapporteerd. Onze conclusie is allereerst dat vrouwelijke zedendelinquenten inderdaad een zeer klein deel van alle zedendaders vormen; vergelijking van de door ons uit *OMdata* betrokken aantallen met de in *Criminaliteit en Rechtshandhaving* (2006) gerapporteerde cijfers laat zien dat het – op vervolgingsniveau – om ongeveer 2 procent van alle zedenzaken gaat. Voor een belangrijk deel van de vrouwen lijkt sprake te zijn van een ernstige psychologische en/of psychiatrische problematiek, vergelijkbaar met de problematiek die eerder geconstateerd is bij meisjes die zedendelicten hebben gepleegd (Hendriks, 2003; Hendriks & Slotboom, 2007). Een verschil is echter, dat alle meisjes in Hendriks (2003) aangaven seksueel misbruikt te zijn, terwijl dat in ons onderzoek 'slechts' bij een op de drie vrouwen het geval is. Zoals ook Bijleveld en Hendriks (2007) voor een selecte groep ouders van jeugdige zedendelinquenten constateerden, pleegt een aanmerkelijk deel van de onderzochte vrouwen hun delicten in groepsverband en men kan zich afvragen of zij de delicten zonder mannelijke partner überhaupt gepleegd zouden hebben. Maar er is ook een groep die de delicten alleen pleegt en een groep die relatief ver van hen afstaande slachtoffers maakt in relatief intrusieve delicten. Van de laatste groep lijken de delicten ernstiger: hier vindt relatief veel verkrachting plaats en wordt ook relatief vaak geweld gebruikt. Dat onderstreept dat het voor een deel van de daders om ernstige delicten en om zelfstandig opererende daders gaat. Lang niet alle vrouwen voldoen dus aan het beeld van de zwakke, misbruikte, door de echtgenoot in seksueel misbruik van de kinderen meegesleurde vrouw.

Al met al blijken vrouwen vanuit zeer wisselende achtergrond en motivatie zedendelicten te plegen, die ook weer zeer wisselend van aard zijn. Vrouwelijke zedendelinquenten vormen met andere woorden inderdaad een heterogene groep, al lijkt geen sprake te zijn van distincte subtypen, maar gaat het meer om graduele verschillen.

De passieve moeders zijn in ons onderzoek overigens problematisch: zij hebben vaak zelf geen seksuele handelingen verricht, maar zijn medeplichtig aan het misbruik door een ander. Juridisch gesproken zijn zij dus hands-on daders, maar in gedragsmatige zin zijn zij dat mogelijk niet. Het is dus de vraag of zij in onze analyses thuishoren. Wij hebben ervoor gekozen om hen toch mee te nemen. De redenen daarvoor zijn ten eerste dat veel buitenlands onderzoek dat ook heeft gedaan, en ten tweede dat de ontkenning zelf seksuele handelingen verricht te

hebben niet ongebruikelijk is in dossiers waar daders in groepen een zedendelict hebben gepleegd: veel daders verklaren in dat soort gevallen dat de andere dader wel actief was, maar zij zelf niet. Ontkenning kan dus ook een processtrategie zijn. Dat neemt niet weg dat waarschijnlijk veel van deze moeders uit angst of onvermogen het misbruik van hun kinderen zonder ingrijpen hebben laten gebeuren of voortduren, en inderdaad zelf geen hands-on misbruik hebben gepleegd. Nader onderzoek naar deze groep lijkt van belang.

Dit onderzoek beslaat de volledige bij Justitie bekende populatie vrouwelijke zedendelinquenten van de afgelopen tien jaar. Desalniettemin moeten wij er, mogelijk nog meer dan bij onderzoek naar mannelijke zedendelinquentie, rekening mee houden dat slechts een zeer klein en waarschijnlijk niet representatief deel van de daders bekend is geworden bij justitie. Ook is bij niet alle vrouwen een rapportage pro Justitia of reclasseringsrapport gemaakt of aangetroffen in het strafdossier. Wij moeten er daarom al met al van uitgaan dat de problematiek mogelijk ernstiger is dan hier beschreven.

Gezien hun geringe aantal worden vrouwelijke zedendaders in Nederland voor zover bekend niet groepsgewijs behandeld. Behandeling van de daders zou gedifferentieerd moeten plaatsvinden: de problematiek, het type zedendelinquentie en het soort slachtoffer blijkt zeer verschillend. Voor een deel van de daders lijkt het gepleegde zedendelict meer een bijproduct van een zeer gecompliceerde problematiek, en een uitvloeisel van een jeugd van misbruik, mishandeling en verwaarlozing, of van een bestaan van afhankelijkheid, (voortgezette) mishandeling en klinische en persoonlijkheidsproblematiek. Daderspecifieke behandeling lijkt voor deze groep niet direct geïndiceerd. Bij een deel van de vrouwen zou behandeling zich dienen te richten op de seksuele aspecten van het delict, alhoewel bij slechts drie vrouwen (terwijl veel vrouwen een kindslachtoffer maakten) een vorm van parafilie werd vastgesteld.

Een interessante vervolgvraag is hoe groot het risico op zedenrecidive is in de hier beschreven groep vrouwelijke zedendelinquenten en in hoeverre dat risico samenhangt met achtergrondkenmerken, psychopathologie, de aard van het zedendelict, het type slachtoffer, de vorm van het delict (alleen- of samenplegen) en de aard van de justitiële interventie.

Literatuur

- Allen, C.M. (1991). *Women and Men Who Sexually Abuse Children: A Comparative Analysis*. Orwell, VT: Safer Society Press.
- Bijleveld, C.C.J.H. & Hendriks, J. (2007). Gezin en seksueel misbruik. Overdracht van ouderschap en slachtofferschap. *Tijdschrift voor Criminologie*, 49(2), 123-137.
- Bijleveld, C.C.J.H. & Meijer, R.F. (2000). Exploratieve analyse van delictcombinaties en verdachtenkenmerken. In: H. Moerland & B. Rovers (red.). *Criminaliteitsanalyse in Nederland*. Den Haag: Elsevier bedrijfsinformatie, 200-211.
- Bumby, K.M. & Bumby, N.H. (1997). Adolescent Female Sexual Offenders. In: B.K. Schwartz & H.R. Cellini (eds.). *The sex offender*. Kingston: CRI, 10-1 - 10-16.
- Daalder, A. & Essers, A. (2003). Seksuele delicten in Nederland. *Tijdschrift voor Criminologie*, 45(4), 354-368.

- Denov, M.S. (2004). The Long-Term Effects of Child Sexual Abuse by Female Perpetrators. A Qualitative Study of Male and Female Victims. *Journal of Interpersonal Violence*, 19, 1137-1156.
- Draijer, P.J. (1988). *Een lege plek in mijn geheugen: seksueel misbruik van meisjes door verwanten*. Den Haag: Ministerie van SZW.
- Faller, K.C. (1987). Women who Sexually Abuse Children. *Violence & Victims*, 2, 263-276.
- Faller, K.C. (1995). A clinical sample of women who have sexually abused children. *Journal of Child Sexual Abuse*, 4, 13-30.
- Finkelhor, D. (1984). *Child Sexual Abuse. New Theory & Research*. New York: The Free Press.
- Gifi, A. (1990). *Nonlinear multivariate data analysis*. Chichester: Wiley.
- Grayston, A.D. & De Luca, R.V. (1999). Female Perpetrators of Child Sexual Abuse: a review of the clinical and empirical literature. *Aggression and Violent Behavior*, 4, 93-106.
- Green, A.H. (1999). Female Sex Offenders. In: J.A. Shaw (ed.). *Sexual Aggression*. Washington: APP, 195-210.
- Green, A.H. & Kaplan, M. (1994). Psychiatric impairment and childhood victimization experiences in female child molesters. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 33, 954-961.
- Hendriks, J. (2003). Meisjes als zedendelinquent. Een exploratieve studie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 45(4), 401-412.
- Hendriks, J. & Slotboom, A. (2007). Meisjes die zedendelicten plegen; een aparte categorie? In: A.Ph. van Wijk, R.A.R. Bullens & P. van den Eshof (red.), *Facetten van zedencriminaliteit*. Den Haag: Reed Business Information, 403-411.
- Herman, J.L. & Hirschman, L. (1981). *Father-daughter incest*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Johansson-Love, J. & Fremouw, W. (2006). A critique of the female sexual perpetrator research. *Aggression and Violent Behavior*, 11, 12-26.
- Kaplan, M.S. & Green, A. (1995). Incarcerated Female Sexual Offenders: A Comparison of Sexual Histories with Eleven Female Nonsexual Offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 7, 287-300.
- Korfage, I. & Hoop, W.C. de (2007). De ontkenning voorbij: Diagnostiek en behandeling van een vrouwelijke seksueel delinquent. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 30, 138-143.
- Lewis, C.F. & Stanley, C.R. (2000). Women accused of Sexual Offenses. *Behavioral Sciences and the Law*, 18, 73-81.
- Mathews, J.K., Matthews, R. & Speltz, K. (1991). Female Sex Offenders: a Typology. In: M.Q. Patton (ed.). *Family Sexual Abuse: Frontline Research and Evaluation*. Newbury Park: Sage, 199-219.
- Matravers, A. (2002). Women Sex Offenders: The Use and Misuse of Classification. Paper presented at the meeting of the American Society of Criminology, Chicago.
- McCarty, L. (1986). Mother Child Incest; Characteristics of the Offender. *Child Welfare*, 65, 457-458.
- Miccio-Fonseca, L.C. (2000). Adult and Adolescent Female Sex Offenders: Experiences Compared to Other Female and Male Sex Offenders. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 11, 75-88.
- Rosencrans, B. (1997). *The last secret: Daughters sexually abused by mothers*. Orwell, VT: Safer Society Press.
- Sandler, J.C. & Freeman, N.J. (2007). Typology of female sex offenders: a test of Vandiver & Kercher. *Sexual Abuse: A journal of Research and Treatment*, 19, 73-89.
- Sarrel, P. & Masters, W. (1982). Sexual Molestation of Man by Women. *Archives of Sexual Behavior*, 11, 117-131.

- Travin, S., Cullen, K. & Protter, B. (1990). Female Sex Offenders. Severe Victims and Victimiziers. *Journal of Forensic Sciences*, 35, 140-150.
- Vandiver, D.M. & Walker, J.T. (2002). Female Sex Offenders: An overview and analysis of 40 cases. *Criminal Justice Review*, 27, 284-300.
- Vandiver, D.M. & Kercher, G. (2004). Offender and Victim Characteristics of registered female sexual offenders in Texas: a proposed typology of Female Sexual Offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 16, 121-137.